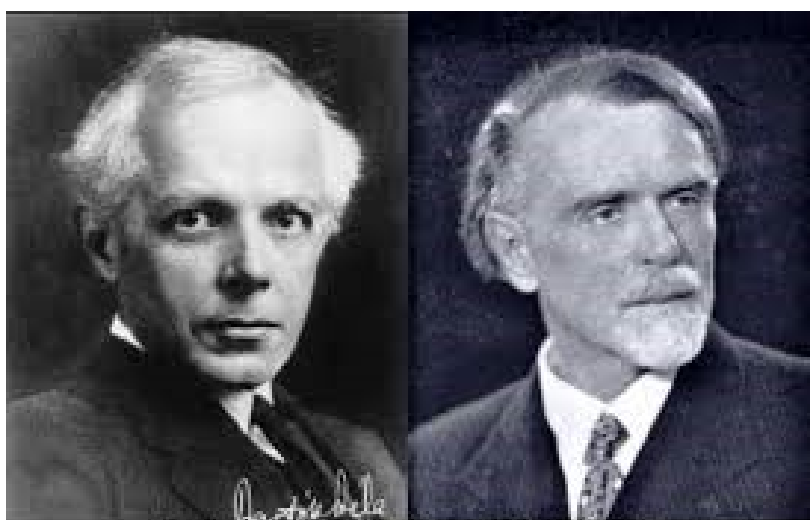

BARTÓK BÉLA KAPCSOLATA A MAGYAR RÁDIÓVAL (3/2. rész)

I. 1931 – 1940

Bartók Béla és Kodály Zoltán estje a Rádióban (1931)

Bartók Béla (1881-1945) és Kodály Zoltán (1882-1967)

1931. május 26-án Bartók Béla és Kodály Zoltán műveiből összeállított estet rendeztek a Rádióban. A műsorban megszólalt Bartók *I.* és Kodály *II. vonósnégyese* a Waldbauer-Kerpely vonósnégyes előadásában, valamint öt Bartók és öt Kodály népdalfeldolgozás Báthy Anna tolmácsolásában, Kósa György zongorakíséretével. A Kodály-dalokhoz megjegyzésként hozzáfűzték: hogy „kéziratból, először” hangzottak el a Rádióban.

Rádióélet a két vonósnégyes részletes elemzése mellett a következőket írta: „A modern magyar zeneművészet két világhírű mestere: Bartók Béla és Kodály Zoltán egy időben indult el művészi pályáján. Működésük kiegészíti egymást s eredményeik egyazon talajból, a népdalból fakadnak és egybetorkollnak. Ezt a művészeti mellérendeltséget domborítja ki az a hangverseny, melyet *Bartók - Kodály-est* cím alatt iktatott műsorába a Stúdió. A két érdemes szerző alkotásait a Rádió állandóan műsoron tartja, bizonyosságát adva ezzel is haladó művészeti

szellemének és a magyar tehetségek megbecsülésének, bár az úgynevezett ultramodern zeneművek a rádióban nem érvényesülnek eléggé.”

Bartók Béla zongoraestje a Rádióban (1932)

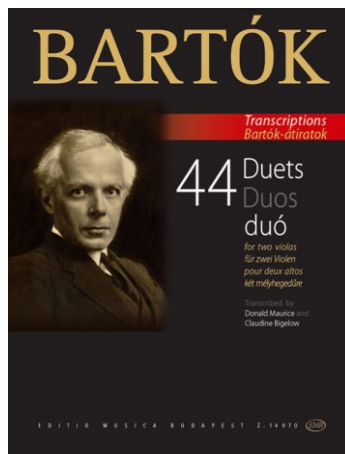
Bartók Béla Londonban, néhány nappal a Queen's Hall-beli koncertje előtt, 1936. január
(Photo New York Times, London)

Bartók Béla ritkuló nyilvános fellépései között hangsúlyt kapott minden rádiós szereplés. Az *1932. január 6-án* megtartott zongorahangversenyére a *Rádióélet* a következő módon hívta fel a figyelmet: „Mindig komoly és nemes élvezet, ha Bartók Béla zongorához ül, hiszen a kiváló zongoraművész az ultramodern zene világhírű mestere és egyik vezéregyénisége.

Évtizedek óta diadallal járja külföldi körútjait. Bukaresttől Londonig minden metropolis örömmel várja zongorahangversenyét, melynek keretében legmodernebb műveivel s a legrégibb mesterek feledésbe menő alkotásaival arat rendkívüli sikereket. Mostani hangversenyén is századokkal ezelőtti műveket ad elő, jórészt saját átíratában.”

Bartók Béla ezen a rádiós zongorahangversenyén Purcell, Domenico Scarlatti és Zipoli művein kívül Bach *g-moll angol szvitjét* és Beethoven op. 109-es *E-dúr szonátáját* játszotta.

Bartók Béla nyolc hegedű-duójának bemutatója az Új Magyar Zene Egyesület Stúdióhangversenyén (1932)

1932. április 6-án az Új Magyar Zene Egyesület történeti érdekességű hangversenyt tartott a Rádió stúdiójában. Az Új Magyar Zene Egyesület, rövidítve UMZE, 1911-ben alakult. Célja a magyar modern zenei törekvések ismertetése és hangversenyek rendezése volt. Hosszú szünet után folytatta működését és 1932. április 6-án a stúdióban rendezett hangversenyen mutatkozott be a Rádió közönségének. A *Rádióélet* műsorajánlatában ezt olvashatjuk: „Az Új Magyar Zene Egyesület törekvéseiben elsősorban a mindenáron újat akaró, szélsőségesen ultramodern zenei irányzatot szolgálja. Az egyesület jó szándékát és az új művészetbe vetett hitének erejét mindenkinek megértéssel kell fogadnia. Majd eldönti a jövő, hogy lesznek-e művészeti eredményeik, s azokból mi és mennyi marad meg értéknek.”

A hangversenyen Waldbauer Imre és Hannover György előadásában első alkalommal hangzott el Bartók hegedű-duói közül nyolc darab. A szerző 1931-ben komponálta a *44 duót két hegedűre*, gyermekek számára. A bemutató alkalmából Bartók így nyilatkozott új művéről a műsorfüzetben: „Az a *44 duó két hegedűre*, amelyből néhány az UMZE mai hangversenyén előadásra kerül, ugyanolyan céllal készült, mint annak idején a *Gyermekeknek* c. sorozat: hadd jussanak a tanulók a tanulás első egynéhány évében olyan előadási művekhez, amelyekben a népi zene keresetlen egyszerűsége annak dallambeli és ritmusbeli különösségével együtt van.”

A zenei szakkönyvekben Bartók hegedű-duóinak bemutatását 1932. április 20-ra datálják, amikor az UMZE a Zeneakadémián tartotta meg műsorát. Ezt a hangversenytermi bemutatót azonban megelőzte az április 6-ai rádióhangverseny. Jemnitz Sándor kritikája is az UMZE zeneakadémiai estjéről szól: „Az UMZE első hangversenye előtt Balabán Imre, az egyesület ügyvezető

elnöke mondott visszapillantó megnyitó beszédet, amelyben a két díszelnök Bartók Béla és Kodály Zoltán érdemeit méltatta. S Bartók Béla-újdonság szerepelt legragyogóbb fénypontként az est máskülönben is öröndetesen tartalmas műsorán. Két hegedűre írott nyolc duója tökéletes remekmű. Csodálatos itt a két hangszer szembeállításának kifogyhatatlan hangulati és technikai változatossága! Waldbauer Imre és Hannover György gyönyörűen érzékeltették ezt a gazdag skálát, s viharos tapsnak engedve, megújrázták majdnem valamennyi darabot.”

Lányi Viktor előadása *A magyar opera mesterei* címmel (1932)

Lányi Viktor Géza (Rákosfalva, 1889. augusztus 8. – Brüsszel, 1962. október 19.) magyar zeneszerző, író, műfordító
(darabanth.com)

1932. szeptember 12-én hangzott el a Rádióban Lányi Viktor előadása *A magyar opera mesterei* címmel. Az operarészletekben Báthy Anna és Szende Ferenc énekelt, az Operaház tagjaiból alakult zenekar játszott Rékai Nándor vezényletével. Lányi Viktor *A magyar opera mesterei* című műsorában 12 neves magyar zeneszerző: Doppler Ferenc, Erkel Ferenc, Goldmark Károly, Zichy Géza, Hubay Jenő, Mihalovits Ödön, Szabados Béla, Rékai Nándor, Poldini Ede, Bartók Béla, Dohnányi Ernő és Kodály Zoltán egy-egy művét ismertette.

Lányi Viktor ajánlatából az új és legújabb magyar operaírás mesterei közül természetesen nem maradt ki Bartók neve sem. Bizony ez akkor nem volt olyan természetes, hiszen Bartók *A kékszakállú herceg vára* című operája ez alkalommal először szólalt meg a Magyar Rádióban, legalább egy részlet erejéig. Bartók ezt az egyfelvonásos, kétszereplős operát 1911-ben komponálta Balázs Béla misztériumjátékára. A mű viszontagságos sorsáról Kroó György ezt

írta: „Bartók 1911-ben, a Lipótvárosi Kaszinó dalműpályázatára nyújtotta be művét, de a bíráló bizottság nem találta méltónak a bemutatásra. Hét év múlva került színpadra és megpecsételte Bartók hazai hírnevét. Utána sokáig nem játszották nálunk.

A reakciós kormányzat nem engedte rányomatni Balázs nevét a színlapra, Bartók e nélkül meg nem engedte színpadra kerülni a darabot. Így hát az 1919. január 12-i nyolcadik előadás után, 1936. október 29-ig kellett várni, amíg ismét felcsendült magyar színpadon.”

Lányi Viktor operatörténeti előadásának tehát nagy érdeme volt, hogy az 1919 és 1936 közötti időszakban műsorába iktatta Bartók *A kékszakállú herceg vára* című operájának befejező részletét, a *Hetedik ajtó* jelenetet.

Bartók Béla zongorázik a Stúdióban (1932)

Bartók Béla a Magyar Rádió Stúdiójában (youtube.com)

„1932. december 13-án hosszabb idő után Bartók Béla újból szerepel a budapesti Rádióban. Bach *II. francia szvitjét*, Mendelssohn *e-moll scherzóját* és Schubert *B-dúr szonátáját* játszotta. Hogy mi volt a hosszú szünet oka, arra keresett választ a *Rádióélet* egyik írása: „Kedden este hangversenyt ad a Rádióban Bartók Béla. A mester az utóbbi időben gyengélkedik, jó ideje a Zeneművészeti Főiskolára sem jár be és csak legutóbb fogadja tanítványait a lakásán. Bartók Béláról, az újabb magyar zeneművészet egyik legkiválóbb és külföldön is nagyra értékelt képviselőjéről olyan hírek jártak, mintha elkedvetlenedett volna és a nyilvános szerepléstől teljesen vissza szándékoznék vonulni. Ez-irányban kérdést szerettünk volna intézni hozzá, de a mester feleségétől telefonon azt a választ kaptuk, hogy éppen gyengélkedésére való tekintettel a sajtóban nem óhajt nyilatkozni.

Reméljük azonban, hogy ezek mégis nélkülözik a való alapot, bár ezúttal nem volt alkalmunk Bartók Bélával magával megcáfoltatni a róla elterjedt híreket. Bartók Béla a magyar zeneművészetnek olyan kimagasló értéke, akinek munkásságát és művészetét nem nélkülözheti a magyar szellemi élet. Hisszük, hogy a mester keddi rádióhangversenye éppen annak bizonyítéka lesz, hogy gyengélkedéséből felépülve újra megkezdte azt az értékes tevékenységét, melyet egyaránt oly nagyra becsül a magyarság és a külföld.”

Bartók Béla zongoraestje a Rádióban (1933)

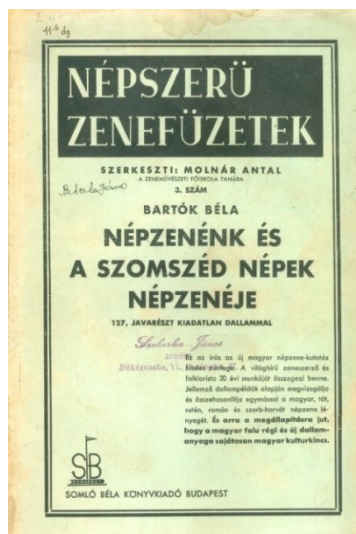
Bartók Béla zongorája mellett Csalán úti dolgozószobájában, 1936 (Kálmán Kata felvétele)

1933. február 21-én a rádióműsor fénypontja Bartók Béla zongorahangversenye volt, amelyen Kodály-, Brahms-, és Beethoven-művek szerepeltek. A *Rádióélet* következő cikke szerint nemcsak Budapesten jelent nagy eseményt egy Bartók-koncert, hanem külföldön is. „A World Radio legutóbbi száma örömmel állapítja meg, hogy nem valók a Bartók Béla visszavonulásáról szóló hírek. Méltatva a művész frankfurti rádiószereplését, ezt a jellemzést adja róla: „Bartók egyike a világ nagy zongoraművészenek, aki a zenének azzal tette a legnagyobb szolgálatot, hogy éveken át feltárta a délkelet-európai népek népzenejét, melyet a legtisztább hűséggel adott vissza, nem fordítva át azt a rendes európai zenei nyelvre és nem csinált belőle szalonzenét, amint azt Grieg, Brahms, Csajkovszkij és Dvorzsák tettek a maguk módján.”

Bartók Béla rádióhangversenyét követő napon a *Magyar Hírlapban* jelent meg Péterfi István következő írása: „A rádiókoncertek kritikai méltatását még nem

vezették be a magyar napilapok, de Bartók Bélának, a világhírű nagy magyar zeneszerzőnek kedd este a Rádió stúdiójából közvetített koncertjével több okból is kivételt kell tennünk. Elsősorban szükséges, hogy legalább a sajtó igyekezzen a magyar zenei élet sokszor összezavart helyezéseit, elbánásait a maguk méltó értéke és jelentősége szerint kiemelni. Ha egy Bartók bármikor és bárhol megszólal, arra az egész világ zenei közönsége felfigyel és nekünk nemcsak fokozott kötelességünk, hanem örömünk, hogy büszkélkedhetünk a modern zenének ezzel az internacionálisan elismert zsenijével. Most, hogy sajnos egy időre idehaza visszavonult a nyilvános koncertezéstől, megragadjuk ezt a mai alkalmat is, amikor a rádión keresztül gyönyörködhettünk remek előadó művészetében, nagyszerű zongorajátékában, hogy nagyszámú, lelkes hívei nevében őt magát visszainvitáljuk a hangversenytermekbe, más részről figyelmeztessük mindazokat, akiket illet, hogy a Bartók Béla alkotó- és előadó-művészete iránti kötelességeket másként is lehet értelmezni, mint ahogy eddig tették.”

Bartók-műsorok a Rádióban (1934)

A Rádió 1934 évi műsorát átlapozva úgy tűnt, mintha Bartók Béla körül megsűrűsödött volna a levegő. Bartók Béla 1933. november 21-én előadást tartott a Rádióban *A magyar népdal hatása a szomszéd népek zenéjére* címmel. Valószínű, hogy ez a műsor előzetes, rövidített változata lehetett a *Népzeneünk és a szomszéd népek népzeneje* c. tanulmányának, amely 1934. január 15-én készült el és ekkor a Rádióban fel is olvasta. A zenei illusztrációkhoz maga szállította a fonográfot a stúdióba, amelyet az adás alatt Béla fia kezelt. A

tanulmány egyébként még ez évben megjelent a *Népszerű Zenefüzetek* 3. számaként.

Február 5-én a Budapesti Filharmóniai Társaság zenekarának Vigadóban megtartott hangversenyén Bartók zongoraművészként működött közre. Bach *f-moll* és Mozart *C-dúr zongoraversenyét* játszotta, Walter Herbert vezényletével.

Február 12-én a budapesti Collegium Musicum francia estjén négy énekes: Basilides Mária, Mende Erzs, Matuska Miklós és Rösler Endre Debussydalokat adott elő Bartók Béla zongorakíséretével. Az előző napokban Bartók Csalán úti lakásában tartottak próbát.

Április 25-én Díszhangverseny volt a Zeneakadémián, a Főiskola Segítő Egyesülete javára. Bartók és Zathureczky Ede Mozart *B-dúr* és Beethoven *A-dúr (Kreutzer)* szonátáját játszotta.

Bela Bartok and Joseph Szigeti play Beethoven Kreutzer Sonata (1/3) (11:11)
(Koncertfelvétel, 1940)

Európa-hangverseny a Liszt-emlékév küszöbén (1935)

Az 1936-os évben ünnepelte a zenei világ Liszt Ferenc születésének 125. és halálának 50. évfordulóját, ezért az 1935. *október* 22-vel, Liszt születésnapjával kezdődő, a következő születésnapig terjedő évet Liszt-emlékévként nyilvánították.

1935. szeptember 10-én a Magyar Rádió a Liszt-emlékév bevezetéseként emlékeztető koncertet rendezett. Este fél 9-kor a bemondó bekonferálta, hogy a Magyar Rádió Liszt-hangversenye következik Európa és Amerika részére. Dohnányi Ernő karmesteri pálcája nyomán felhangzott a *Tasso* című szimfonikus költemény. Ezt követte a *Haláltánc*: a Dies irae hátborzongató változatait Bartók Béla játszotta zongorán, megdöbbentő mélységgel és csodálatos virtuozitással. Ritka esemény! Bartók, mint virtuóz és Liszt játékos! Majd Báthy Anna megkapó művészettel énekelt két dalt. A hangversenyt Szentgyörgyi László fiatal hegedűművész szólójával a *XIV. magyar rapszódia* fejezte be.

Bartók Béla *V. vonósnégyese* (1936)

A Magyar Vonósnégyest (eredeti nevén: Új Magyar Vonósnégyes) 1935-ben alapította Hubay Jenő zeneakadémiai mesteriskolájának két, frissen diplomázott kiváló növendéke, a primhegedűs **Végh Sándor** (Kolozsvár, 1912. május 17 – Salzburg, 1997. január 7) és a brácsás **Koromzay Dénes** (Budapest, 1913. május 18), valamint Szervánszky Péter és **Palotai Vilmos**. Az együttes harminchét éven át, 1972-ig működött: az utolsó felállásban az első hegedű szólamát Székely Zoltán, a második hegedűt Kuttner Mihály, a brácsát Koromzay Dénes, a csellót Magyar Gábor játszotta. 1972-ben Koromzay Dénes újjászervezte az Új Magyar Vonósnégyest, amely még hét hangversenyévadon át, 1979-ig koncertezett (lfze.hu)

1936. május 8-án a Rádió stúdiójában az Új Magyar Vonósnégyes hangversenyére került sor. Műsoruk nagy száma Bartók Béla *V. vonósnégyese* volt. A fiatal muzikusok: Végh Sándor, Halmos László, Koromzay Dénes és Palotai Vilmos, e mű előadásával alapozták meg nemzetközi sikerüket. Bartók kompozíciójának történetéről Kárpáti János így írt: Bartók *V. vonósnégyesét* Elizabeth Coolidge, a kortárs zene pártolásáról híres amerikai mecénás asszony megrendelésére írta. A kompozíció rendkívül gyorsan készült el: 1934. augusztus 6-án kezdett hozzá Bartók, és éppen egy hónappal később be is

fejezte, ahogyan ezt a partitúra végén szokásos bejegyzése tanúsítja. Az *V. vonósnégyes* ősbemutatója a megrendelő kívánságának megfelelően Washingtonban zajlott le, 1935. április 8-án, a bécsi Kolisch-kvartett hangversenyének keretében. A washingtoni ősbemutató után csaknem egy teljes év telt el a mű hazai bemutatásáig. A Waldbauerék nyomdokaiba lépő fiatal együttes, az Új Magyar Vonósnégyes volt ezúttal a tolmácsoló.”

Az Új Magyar Vonósnégyes Bartók kompozícióját először az angol és a genfi rádióban, majd Bécsben és végre Budapesten is eljátszotta. Az 1936. március 3-án megtartott zeneakadémiai hangverseny után Jemnitz Sándor lelkesen köszöntötte Bartók új kvartettjét: „Bartók Béla kedden este bemutatott *V. vonósnégyese* az egyetemes magyar zeneirodalom egyik legkiteljesedettebb remekműve. A letisztult érzelmek férfiasan kiforrott nyelvén, megkapó melegséggel és friss közvetlenséggel fordul hozzánk. A virtuózan bonyolult szólamszövedéken keresztül a klasszikus bölcsek lehiggadt könnyedségével szólal meg.”

Bartók Béla *A kékszakállú herceg vára* című operája az Operaházban (1936)

Bartók Béla a felújított Kékszakállú herceg vára szereplőivel:

Némethy Ella, Judit alakítója, mellette Sergio Failoni karmester. Mögöttük: Nádasdy Kálmán rendező, a címszereplő Székely Mihály és Oláh Gusztáv díszlettervező társaságában

Bónis Ferenc: Bartók Béla élete képekben és dokumentumokban.

Zeneműkiadó, Budapest, 1972, 280. kép.

1936. október 29-én az Operaházban felújították Bartók Béla *A kékszakállú herceg vára* c. operáját. A 18 évi elhallgattatás után ez az előadás volt az operaházi évad legjelentősebb eseménye. A zenetörténészek különféle magyarázata olvasható arra vonatkozóan, hogy Bartók első és egyetlen operája

miért nem hangzott el olyan hosszú időn keresztül a budapesti Operaházban. A *Rádióélet* akkori cikkírója szerint a közönség korábban nem volt eléggé felkészült a kortárs zene befogadására: „Hosszú, 18 esztendő szünet után újíttotta fel az Operaház Bartók Béla reprezentatív művét, *A kékszakállú herceg várát*. Ez alatt az idő alatt sok minden megváltozott. Annak idején kevesen értették, sokan idegenkedve, sőt haraggal fogadták az új zenét. Ma már az egész világ ünnepli Bartókot és itthon is sokan, nagyon sokan értik, sőt szeretik. Ez a zene immár nem szokatlan s ehhez a változáshoz nemcsak az idő járult hozzá, hanem a Rádió is, amely széles néprétegeket vont be lassan, fokozatosan a nehezebb, sőt a modernebb zene megismerésébe.”

Péterfi István kritikájában az elhallgattatás politikai okaira célzott: „Felvetődik a kérdés, hogy mi lett volna, ha a korszakalkotó, a magyar énekbeszédet megteremtő dalmű bemutatása után politikai okokból nem tűnik le a repertoárról, hanem állandó tanulságul és például szolgál?

A felújításról csak a teljes elragadtatás hangján lehet szólni. Az előadást Sergio Failoni vezényelte pompás színekkel, lendülettel, nagyvonalúan, Bartók muzsikájának tökéletes életre keltésével. A két szereplő alakítására minden dicséret kevés. Némethy Ella ragyogóan csengő drámai szopránja és Székely Mihály csodálatos basszusa remek formában, a deklamáció minden árnyalatát érzékeltetve közvetítette a nehéz szövegeket. A siker rendkívül lelkes és meleg volt. A tomboló tapsokra az előadók mellett a nagy zeneszerző is számtalanszor megjelent a függöny előtt.”

Bartók Béla *Cantata profana* című művének bemutatója (1936)

A Cantata profana partitúrájának első és utolsó ütemei Bartók kézírásában

Az 1936-os évhez fűződik Bartók Béla *Cantata profana* című kompozíciójának bemutatója is. A kilenc csodaszarvasról szóló kantáta szövegének alapja egy román népballada, amelyet maga Bartók fordított le magyarra, s írt belőle megzenésítésre alkalmas szövegkönyvet.

Témaválasztásában „a népek testvérré-válásának eszméje”, valamint természet-szeretete uralkodott, amint ezt Várnai Péter is megfogalmazta: „Egyrészt a magyar zeneszerző román népi szöveget, úgynevezett kolindát fordított le, ezt komponálta meg, ez már önmagában véve is a „népek testvérré-válását” szimbolizálja. De a szövegválasztás mélyebb értelme, a természetben feloldódó ember, a természet „tisztá forrásánál” önmagát megtaláló európai ember gondolata még közelebb visz a *Cantata profanához*.”

[Bartók felolvassa a Cantata Profana szövegét – YouTube \(3:54\)](#)

Bartók a *Cantata profanát* 1930. szeptember 8-án fejezte be, de magyarországi bemutatójára csak hat év múlva, 1936. november 9-én került sor. Az Operaházban megtartott hangversenyt közvetítette a Rádió, ennek köszönhető, hogy a Törökországban tartózkodó Bartók is meghallgathatta. A bemutató után Tóth Aladár elsőként írta le gondolatait Bartók kompozíciójával kapcsolatosan. Ebből idézek: „Bartóknak ez a kettős karra, nagy-zenekarra, tenor- és baritonszólóra írt kantátája nálunk még újdonság. De a külföld már ismeri: a londoni rádió mutatta be két és fél évvel ezelőtt. Hogy magyar előadása ennyi ideig késett, annak legfőbb oka a kórusrész rendkívüli nehézsége. Vaszy Viktor

érdeme, hogy végre a Palestrina-kórus vállalkozott a mű betanulására. Vaszy fáradhatatlan, lelkes betanító munkája meg is hozta gyümölcsét: a *Cantata profana* hétfőn az Operaházban előadásra került a filharmonikusok hangversenyén Bruckner *V. szimfóniájának* és Respighi *Madarak-szvitjének* társaságában. Az előadást Dohnányi Ernő fölényes muzikalitással vezényelte, a szólókat két kiváló énekművészünk, Rösler Endre és Palló Imre tolmácsolta.

A *Cantata profanában* Bartók a román népköltészet egyik világszép remekét zenésítette meg, a „*Szarvasokká vált fiúk*” balladáját. Kilenc fiúról szól a ballada, akiket apjuk nem nevelt semmi mesterségre, csak vadászatra, a nagy hegyeken, a rengeteg erdőben, hol végül csodaszarvas nyomra találtak és szarvasokká váltak. Hiába hívja immár őket az apa a házába, ahol anyjuk égő fáklyával, terített asztallal, töltött poharakkal vár rájuk: mert az ő szarvuk ajtón be nem térhet, csak betér a völgyekbe, az ő karcsú testük gúnyába nem járhat, csak járhat a lombok közt, a lábuk nem lép tűzhely hamujába, csak a puha avarba, a szájuk többé nem iszik pohárból, csak tiszta forrásból.

Bartók Béla előadása a Rádióban: *Népdalgyűjtés Törökországban* (1937)

A nomád kumarli törzs tagjaival

1936-ban a török kormány meghívására végzett gyűjtőút kedvéért megtanult annyit törökül, hogy felvételeit maga tudta lejegyezni. Ekkora nyelvismeret és egész kivételes zenei felkészültség mellé még csak a gyűjtőszenvedély kellett, hogy valakiből nagyarányú folklorista váljék. Megvolt az is: Bartók kora gyermekségétől szeretett bogarakat, lepkéket gyűjteni (csodás példányokat hozott később Afrikából). [...]

Kodály Zoltán, „A folklorista Bartók”, lásd Visszatekintés, közr. Bónis Ferenc, II (Budapest, 1982), 453

1937. január 11-én Bartók Béla a Rádió stúdiójában úti beszámolóját olvasta fel. 1936 novemberében ugyanis Törökországban tartózkodott, mint népzene kutató. Ezen a gyűjtőútján 90 dallamot rögzített. Illusztrációként a gyűjtött zenéből Székely Mihály énekelt és B. Fehér Miklós hegedült, de fonográfról is megszólaltattak néhány eredeti felvételt.

Bartók beszámolója kissé kibővített formában nyomtatásban is megjelent a *Nyugat* című folyóirat márciusi számában. A tanulmány bevezetője: „Kisázsiai tanulmányutam előzményei ezek. A török hivatalos körök Hindemith útbaigazításával és tanácsai alapján másfél évvel ezelőtt megkezdtek városi zenekultúrájuknak megszervezését európai mintára. Azonban a török népzeneből kialakítandó tulajdonképpeni török nemzeti zene kifejlesztése ügyében nem volt megfelelő tanácsadójuk. Nem volt, aki népzenei gyűjtésre vonatkozó útbaigazításokat adjon nekik. Felmerült tehát a terv, hogy Törökország egyetlen politikai pártjának, a Halkevinak ankarai osztálya engem meghívjon. Ha nem csalódom, ez a gondolat Rásonyi Lászlótól, az ankarai egyetem magyar nyelvet előadó professzorától származik. Ő nagy szószólója a török-magyar kulturális kapcsolatok minél erősebbre fűzésének: nem sajnált semmi fáradságot, hogy ez a terv minél előbb és minél tökéletesebben megvalósuljon.

A meghívás értelmében Ankarában három előadást kértek tőlem zenefolklórral kapcsolatos kérdésekről, továbbá közreműködésemet egy magyar műsorú zenekari hangversenyen. Ráadásul pedig két gyűjtőút megrendezését ígérték, hogy a Magyar Tudományos Akadémia számára a magammal vitt hengerekre anatóliai török népzene vehessek fel. Magától értetődik, hogy ezt az ajánlatot kész örömmel fogadtam el.”

Bartók Béla az 1937-es év végén két alkalommal adott zongorahangversenyt a Rádióban. Az első *október* 22-én volt, amikor az ő játéka tette ünnepélyessé Liszt Ferenc születésének 126. évfordulóját. A második alkalommal, *december* 23-án Bartók Béla a *Mikrokozmosz* című sorozatából játszott.

Bartók Béla *Zene húros-hangszerekre, ütőkre és cselesztára* c. művének hazai bemutatója (1938)

1938. február 14-én mutatták be Budapesten Bartók Béla *Zene húros-hangszerekre, ütőkre és cselesztára* c. művét. E bemutatónak azonban előzményei is voltak. Bartók Béla 1929-ben találkozott először a Bázeli Kamarazenekarral és vezetőjükkel, Paul Sacherrel. A zenekar fennállásának tízéves jubileuma alkalmából arra kérték a zeneszerzőt, hogy komponáljon számukra egy vonószenei művet, esetleg néhány más hangszerrel kiegészítve.

1937. január 21-én volt az új mű, a *Zene húros-hangszerekre, ütőkre és cselesztára* bázeli bemutatója, Paul Sacher vezényletével, a zeneszerző jelenlétében. A kettős vonószenei darabról Pándi Marianne ezt írta: „Voltaképpen szimfónia ez a mű, nemcsak négyteteles felépítése miatt, hanem a benne foglalt tartalom mélységes komolysága, kifejezésének nemessége, technikai apparátusának nagy méretei révén is.”

Bartók művét több európai nagyváros után mutatták be Budapesten. A koncertről számos kritika jelent meg, közülük kettőből idézek.

Tóth Aladár írása így kezdődik: „Külföldi bemutató előadások diadalmas sorozata után végre megismerhette a magyar közönség is Bartók Bélának legújabb zenekari szerzeményét. Miért ilyen későn? Miért nem tud egy Bartók Bélánál a magyar zeneélet is remekműveket megrendelni, úgy, ahogy a most bemutatott újdonságot a svájciak megrendelték a bázeli zeneünnepélyre. És ha már elmulasztottuk az ilyen megrendeléseket, miért nem sietünk utolérni a

külföldet, miért nem kapunk olyan kapva-kapva a magyar géniusz új megnyilatkozásán, mint az angol, amerikai, holland, német zenekarok?”

Következzék Péterfi István kritikájának részlete: „A négyteteles mű gazdag anyagának még vázlatos ismertetése is túlhaladja rovatunk keretét, de azt vitán felül megállapíthatjuk, hogy zenetörténeti értékű művel gyarapodott a zeneirodalom és hogy mindnyájunk szívét büszkeség töltötte el, hogy ezt a nagyszerű zeneszerzőt, az úttörő zenit a magunkénak mondhatjuk. Az igen nehéz darab művészi interpretálásával Dohnányi Ernő és a kiváló filharmóniai zenekar szerzett érdemeket.”

Bartók Béla *Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre* c. művének hazai bemutatója (1938)

Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre, Sz. 110: II. Lento ... (6:12)

Bartók: Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre, Sz. 110: II. Lento ma non troppo - Un poco piu andante ·

© 1958 HUNGAROTON RECORDS LTD.

1938. október 31-én, a Budapesti Filharmóniai Társaság zenekarának hangversenyén hangzott el, Luxemburg és London után, Bartók Béla *Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre* c. műve. A koncertről szóló kritikáját Péterfi István így kezdte: „Nemcsak a Filharmóniai Társaságnak, de az egész zenei szezonnak kiemelkedő eseménye a hétfői koncert. Bartók Béla új műve került idehaza előadásra, a nagy magyar zeneszerzőnek és feleségének személyes interpretálásában. De a nevezetes premier mellett még Ernest Ansermetnek, a világhírű genfi karmesternek vendégszereplése és egy Hindemith bemutató is rendkívüli érdekességet adott az estnek.”

Jemnitz Sándor kritikájából is idézek: „Ez a háromtétéles mestermű egyenrangúan illeszkedik a kiteljesedett Bartók szerzemények ama sorozatába, amely az *V. vonósnégyessel* veszi kezdetét. Az ütőhangszerek most kettős szerepet töltenek be nála. Tágítják és fokozzák a zongora hangterjedelmét: fölfelé, a billentyűzeten túleső magasságban csillogó fénypontokat raknak fel a két zongora ilyformán hegyesre csúcsosodó hangoszlopaira, és lefelé menően széles, öblös talpazatot építenek eme oszlopok alá. Ámde maga a két zongora is egymással verseng a hallatlanul merész kifejezési lehetőségek módozataiban.

Bartók mesteri zongorajátéka közismert. Felesége azonban először szerepelt nyilvánosság előtt, s hogy Bartókné Pásztory Ditta minden tekintetben méltóan állta meg helyét: oly dicséret, amelyhez alig van hozzáfűznivalónk. Külön elismerés illeti Jegesi Józsefet és Vigdorovits Sándort az ütőhangszerek remek kezeléséért.”

Kassai Ünnepi Hetek (1939)

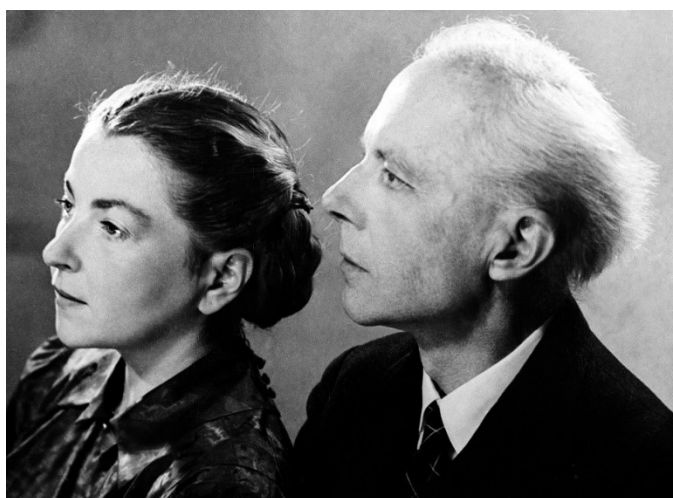

Kassán, a Fő utca 1-ben levő szép historizáló épület évtizedeken keresztül a magyar irodalmi és művészeti élet egyik fontos központjának számított

Az 1939-es év őszi eseményei megváltoztatták az emberek szokásait, időbeosztásukat a Rádió hírszolgálatához igazították. Az aktuális híreken kívül néhány zenei-művészeti műsor is felhívta magára a figyelmet, mint például novemberben az újra magyarrá lett felvidéki városban, Kassán megrendezett Ünnepi Hetek közvetítései. A budapesti Rádió pedig zenetörténeti szempontból

is jelentős eseményt közvetített: a kassai Schalkház dísztermében 1939. november 4-én megrendezett hangversenyt, amelyen Dohnányi Ernő, Bartók Béla és Zathureczky Ede szerepeltek. Zathureczky hegedűjátékában, a szerzők zongorakíséretével hangzott el Dohnányi *Hegedű-zongoraszonátája*, valamint Bartók *I. rapszodiája* és Országh Tivadar átdolgozásában Bartók *Magyar népdalok* c. darabja. Dohnányi Ernő és Bartók Béla eljátszotta Liszt két zongorára írott *Patetikus koncertjét* és még egy Beethoven-szonáta is elhangzott Dohnányi előadásában.

Bartók Béla rádiós szereplései 1939-ben

Pásztory Ditta és Bartók Béla 1938-an (Reismann Marianne felvétele)

Bartók Béla az 1939-es évben öt alkalommal zongorázott: január 13-án szóelőestet adott, április 30-án az Operaház tagjaiból alakult zenekar kíséretében, Dohnányi Ernő vezényletével *Rapszodiájának* zongoraszólamát játszotta. Április 23-án és október 31-én pedig felesége társaságában adott kétzongorás műsort.

Pásztory Ditta, Bartók egykori zongorista növendéke és 1923 óta második felesége másfél évtizeden keresztül csak otthon muzsikált. 1938-ban mutatkozott be Bartók *Szonáta két zongorára és ütőhangszerekre* c. művének ősbemutatóján Bázelen.

Ezután több alkalommal is felléptek közösen itthon és külföldön egyaránt.

Tóth Aladár a *Pesti Napló*-ban megjelent kritikájában így írt Bartók és Bartókné Pásztory Ditta kétzongorás hangversenyéről: „Ezen a koncerten nemcsak Bartók fejedelmi előadó-művészetében gyönyörködhattunk, hanem abban a rendkívüli

pedagógiai hatásban, művészi ösztönző- és vonzóerőben is, melyet ez a művészet, közvetlen környezetében, egy kivételesen fogékony és nagykapacitású pianistaszellemre gyakorol. Ha Pásztory Ditta egyedül saját útját követi: bizonyára már rég zongoraművész-szólistáink első sorában szerepelne. De ő ennél nagyobb feladatot oldott meg, mikor egészen Bartók szellemét követte. És talán éppen ezzel engedelmeskedett leghívebben egyénisége belső parancsának.”

Tóth Aladárnak, a neves zenekritikusnak ezt a véleményét egyik utolsó írásából idéztem, amely még megjelenhetett a *Pesti Napló* hasábjain, a lapot ugyanis 1939. október 31-én betiltották.

Bartók Béla hangversenyei a Rádióban és a Zeneakadémián (1940)

A magyar zenekedvelőknek az 1940-es esztendőről Bartók Béla búcsúhangversenye és amerikai útja jut eszébe. Szomorú volt ez a búcsúzás. Bartók hívei és tisztelői mintha előre megsejtették volna, hogy az egyik legnagyobb magyar zeneszerzőnk véglegesen elhagyja hazáját.

1940. június 17-én volt Bartók utolsó stúdióhangversenye, amikor feleségével, Pásztory Dittával kézzongorás műsort adtak Bach, Mozart és Liszt műveiből, valamint részletek hangzottak el Bartók *Mikrokozmosz*ából. A *Rádióélet* 1940. októberi számában Böhm László zenei szerkesztő számolt be arról, hogy a Rádió rövidhullámú műsorában új sorozat kezdődött, amelynek első szereplője Bartók Béla volt.

„A Magyar Rádió a rövidhullámú sávon mindennap 3 órás műsort sugároz Észak- és Dél Amerika számára. E műsorokban a több nyelven adott hírszolgálaton kívül zenét is közvetítünk, lehetőség szerint magyar zeneszerző művét, vagy ha külföldi komponista műve szerepel, azt magyar művész adja elő. Október hónaptól kezdődően „Az új magyar zeneművészet kiválóságai” címmel új sorozat indul. Az előadás mindig egy zeneszerzőről szól, művei közül bemutatunk néhányat, sőt pár perces beszélgetés keretében megszólaltatjuk magát a szerzőt is.

Bartók Béla, Ferencsik János és a Székesfővárosi Zenekar Bartók az emlékezetes 1940. X. 7-i zeneakadémiai koncerten (Escher Károly felvétele, facebook.com/klasszikusok)

1940. október 7-én zeneszerzőink egyik legkiválóbbja, Bartók Béla nyitotta meg a sort. Bartók Béla alig 3 hónappal ezelőtt tért haza amerikai útjáról és néhány nap múlva ismét Amerikába utazik, ezúttal hosszabb tartózkodásra. New Yorkban, Pittsburgban, Denverben, Montrealban tart majd felolvasást és hangversenyt, több hanglemezt is készítenek zongorajátékáról és műveiről. Feleségével, Pásztory Dittával együtt kézzongorás hangversenyeket is adnak.”

Pásztory Ditta, Ferencsik János és a Székesfővárosi Zenekar Bartók az emlékezetes 1940. X. 7-i zeneakadémiai koncerten (Escher Károly felvétele-facebook.com/klasszikusok)

1940. október 8. Bartók Béla, feleségével együtt a Zeneakadémia nagytermében megtartotta magyarországi és egyben európai „búcsúhangversenyét”. A Székesfővárosi Zenekart Ferencsik János vezényelte. A másnap megjelent kritikák közül kettőből idézek. Jemnitz Sándor írásának befejező szavai ezek voltak: „A Bartók-házaspár keddi esti búcsúhangversenye a Zeneművészeti

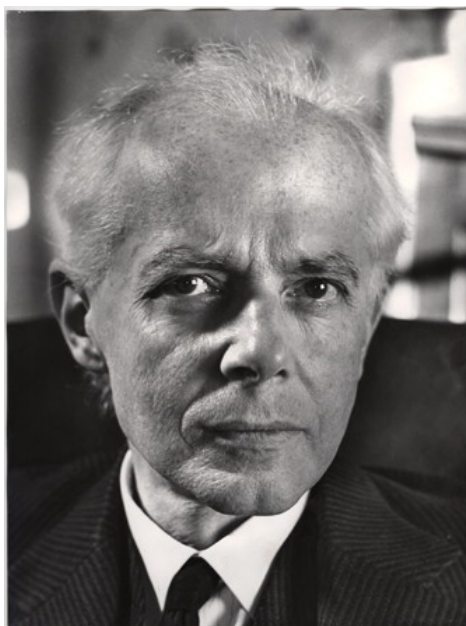
Főiskola zsúfolt nagytermében az esemény kiütköző jelentősége jegyében folyt le. Nem csupán a zenevilág színe-java sereglett itt össze, hanem a magyar szellemi élet számos régi meg újabb oszlopos tényezője is. Értékesebb közönséget nagyon régóta nem láttak így együtt ezek a falak. A műsor éjfél felé végződött, amit nem mentségül hozok fel most, ha nem elemzem részletesebben a hangverseny egyes pontjait. Nem a részletezések időpontja ez, amikor könnyes szemmel búcsúztatjuk az egészet – Bartók Béla közöttünk-élését. Távozása szimbolikus erejű. S akik forrón tapsoltak neki, e szimbólumok mellett foglaltak állást: az emberi és művészi jellem kristályos tisztasága mellett.”

Bartók hangversenyeinek lelkes, hűséges krónikása: Péterfi István így írt: „Bartók Béla, a nagy magyar zeneszerző, feleségével, Pásztory Dittával, a kiváló zongoraművésznővel a hónap végén hosszabb amerikai körútra indul. Olyan hírek terjedtek el, hogy Bartók véglegesen az Egyesült Államokba költözik, de amint örömmel értesültünk, csak huzamosabb tartózkodás és nem áttelepülés a világhírű művész szándéka. És ezt boldogan veszi tudomásul az egész magyar zenei élet. Dicsőség és büszkeség, biztató és felemelő az a pusztá tudat, hogy közöttünk él korunk legkimagaslóbb zeneszerzője, akinek nemcsak újító, alkotó zsenije ragyog, előadó-művészete gyönyörködtet, hanem akinek jellege, nagyszerű emberi egyénisége a fénylő, útmutató sarkcsillag. Messziről is sugároz az ő példája. Tisztelettel és szeretettel várjuk vissza.”

II. 1941 – 1945

Ünnepi estek Bartók Béla 60. születésnapján (1941)

Bartók Béla 1940. október 8-án tartotta meg búcsúhangversenyét a Zeneakadémián, aztán néhány nap múlva feleségével együtt elhagyta az országot. Nehéz körülmények között, sok utazás után érkeztek meg New Yorkba, ahol fárasztó hangverseny-fellépések követték egymást. Öröm lehetett Bartók számára, hogy 1941. január 20-án a Kolisch kvartett bemutatta *VI. vonósnégyesét*, hogy a New York-i Columbia egyetem díszdoktorrá avatta, és hogy megbízást kapott a Parry-féle jugoszláv népzenei gyűjtemény lejegyzésére és rendezésére.

Bartók Béla (fotomuzeum.hu)

Bartók Béla 1941. március 25-én töltötte be 60. életévét, amelyet a budapesti zenei intézmények is megünnepeltek. Az Operaházban két művét: *A kékszakállú herceg vára* c. operát és a *Fából faragott királyfi* c. táncjátékot adták elő Sergio Failoni vezényletével. Tervezték ugyan Bartók harmadik színpadi művének, *A csodálatos mandarinnak* a bemutatását is, de mint ahogy 1925-ben, majd 1931-ben, ugyanúgy 1941-ben is betiltották. A Zeneakadémián is rendeztek Bartók hangversenyt az évforduló alkalmával, sajnos, igen kis-létszámú közönség részvételével. Jemnitz Sándor kritikája ezt szóvá is tette: „Születésének 60. évfordulója alkalmából ünneplő hangversenyt rendeztek Bartók Bélának.

De szomorodott szívvel kell megvallanunk, hogy a Zeneművészeti Főiskola jelentéktelen eseményekre gyakorta zsúfolásig megtelő nagyterme oly mérsékelt látogatottságot mutatott, amely ennek az eseménynek a jelentőségével sehogy sem állott arányban.”

Péterfi István írásában a Bartók iránti mélységes tisztelet kapott hangsúlyt: „Az ünnep melegét nem hűti le, hogy a nagy magyar zeneszerző személyesen nem lehet jelen. Lánglelke itt maradt közöttünk, muzsikájával maga szól hozzánk, és ő biztosan megérzi a távoli Amerikában is azt a szeretetet, hálát és hódolatot, amivel ezen a napon hazája reá gondol.”

A születésnap ünnepség legmértőbban talán a Rádióban sikerült. Prahács Margit zenetörténész előadásával és a hangversennyel, amelyen Dohnányi Ernő karmesteri pálcája nyomán szólaltak meg Bartók művei, köztük *A csodálatos*

mandarin zenekari szvit formájában. Az est második részében Bartók legszebb kórusművei csendültek fel a Palestrina-kórus női kara és az Egyetemi Énekkarok előadásában, Vaszy Viktor vezényletével. Néhány sort idézek a *Rádióélet* Bartókot köszöntő írásából: „Bartók Béla ma Magyarország egyik legnagyobb zeneszerzője. Világszerte ismert és ünnepelt művész. Műveinek bemutatója a zenei élet jelentős eseménye. Nagyon kevesen vannak azok, akik első hallásra otthon érzik magukat egy új Bartók-mű szellemében, de kivétel nélkül mindenki, még az is, aki nem érti meg zenéjét, érzi, hogy valami különlegeset, valami egyénit hallott. A nagy mester 60. születésnapján a magyar közönség hálásan gondol Bartók Bélára, azzal a reménnyel, hogy rövidesen újra idehaza üdvözölheti őt.”

90 éves a Budapesti Filharmóniai Társaság (1943)

1943. november 26-án a Budapesti Filharmóniai Társaság fennállásának 90. évfordulója alkalmából Dohnányi Ernő vezényletével ünnepi magyar estet rendeztek az Operaházban. Felcsendültek Liszt, Kodály, Bartók művei, valamint Dohnányi Ernő *Változatok egy gyermekdalra* c. kompozíciója. Amikor ez a darab következett, Dohnányi átadta a karmesteri pálcát Rubányi Vilmosnak, ő pedig a zongora mellé ült, hogy művének szólóját játssza. Az ünneplés azonban csendes volt, mintha csak érezték volna a zenekar tagjai, hogy együtt-zenélésük hónapjai meg vannak számlálva. Bizonyos faji törvények ugyanis lehetetlenné tették az intézmény munkáját, ezért 1944. május 11-én beszüntették működésüket.

Bartók Béla *Hegedűversenyének* hazai bemutatója (1944)

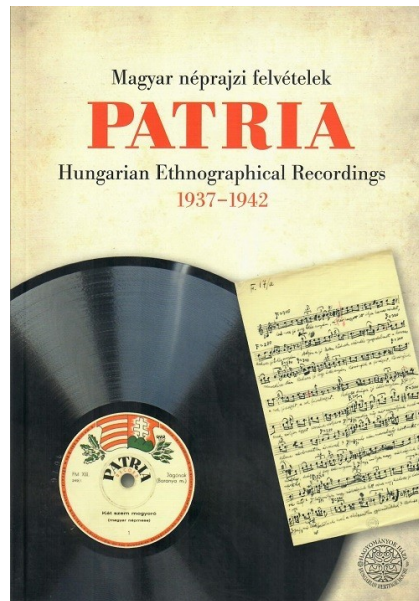

Bartók Béla és Székely Zoltán Nijmegenben, 1926 október (Székely Zoltánné felvétele)
(zeneakademia.hu)

Az 1943-44-es koncertévad kiemelkedő eseménye Bartók Béla *Hegedűversenyének* hazai bemutatása volt. Bartók ezt a művét 1938-ban írta Székely Zoltán hegedűművész számára, aki az ősbemutatót Hollandiában tartotta. Később több más nagy-sikerű külföldi előadás híre is eljutott hozzánk. A hazai bemutató - három hangversenyen, Szervánszky Péter fiatal hegedűművésznek köszönhető, aki megtanulta a rendkívüli nehézségű szólamot. Előbb zongorakíséréssel játszotta el, válogatottan műértő közönség előtt. Zenekarral először 1943. szeptember 27-én Kolozsvárott adta elő, Vaszy Viktor vezényletével. A harmadik hangverseny 1944. január 5-én a Pesti Vigadóban hangzott el, amikor a Székesfővárosi Zenekart Ferencsik János vezényelte. A Magyar Rádió mind a kolozsvári, mind a budapesti koncertet közvetítette.

Néhány mondatot idézek Jemnitz Sándor akkori hangverseny kritikájából:
„Remekmű! S mily egyszerűen indul! Hosszú lélegzetű dallamos főtémával, amelynek melodikus ereje meggyőző és hatalmába keríti még a konzervatív szellemű hallgatót is. Mintha a szerző fokozatosan akarná bevezetni közönségét sajátos zenei világába. Először megnyeri tetszését, bizalmát, s ha már kezében érzi kezét, csak akkor indul el vele muzsikájának merészebben sziklás és zordonabban fenséges tájai felé.”

Néprajzi-népzenei felvételek 200 Pátria-hanglemezen (1937-1944)

Meg kell emlékezni a Rádió értékmentő tevékenységéről is, amely több évig tartott, de éppen 1944-ben ért véget. Ortutay Gyula 1937-ben kezdeményezte, hogy a Néprajzi Múzeum és a Magyar Rádió együttműködésével hanglemezeken örökítsék meg a magyar paraszti kultúra alkotásait: zenét, mesét, népszokást. Mint mondta: „Ha sok gonddal jár is a felvételesorozat elkészítése, megérdemli a fáradságot: a magyarság népi múltjának értékeit, eltűnő kincseit menti át a maradandóságba a fekete lemez.”

Fiatal szakemberek, többek között Balla Péter, Veress Sándor és Volly István által gyűjtött népzenei anyagból Kodály Zoltán és Lajtha László válogatták ki a felvételre érdemes dallamokat, énekeseket. Amíg itthon volt, ennek a munkának az irányításában részt vett Bartók Béla is. A vallásos népénekeket Bárdos Lajos, a népmeséket pedig Ortutay Gyula szerkesztette, gondozta. Bartók Béla, majd Veress Sándor elkezdte a hanglemezek dalainak lekottázását is, amelyet vaskos kötet formájában adtak közre. Így a hanglemezek, a kottákkal együtt mindenki számára megközelíthetővé tették a magyar népzeneét. Az 1944-ig feldolgozott óriási anyag 200 Pátia hanglemezen jelent meg.

Elhunyt Bartók Béla (1945)

Bartók Béla nyughelye New York-ban

A Bartók-család sírboltja Farkasréten

A *Szabad Nép* című újság híre: „Bartók Béla, a nagy magyar zeneszerző, 1945. szeptember 26-án délben New York egyik kórházában több napos súlyos szenvedés után meghalt.”

A Bartók-házaspár egyik leghűségesebb amerikai barátja, a magyar származású Agatha Fassett *Bartók amerikai évei* c. könyvében emlékként idézte fel a zeneszerző elmélkedését a közelgő elmúlásról: „Nem tudok semmi kínosabbat elképzelni magamnak, minthogy védtelenül kiszolgáltatva legyek idegenek kutató szemének. Mert az én ösztönöm rokon a vadonban élő állatokéval, amelyeknek sebesülten az az egyetlen vágyuk, hogy találjanak egy messzi, minden úttól félreeső helyet, a vadon sűrű bozótjának a mélyén, s ott a

végtelenbe nyúló csendben, az ismerős lugas biztonságában várják a vég elközelgését.”

Bartók Béla azonban hazájától távol, kórházban halt meg. Az utolsó napokról, órákról Bartók ifjabbik fia: Péter, évekkel később így írt Agatha Fassettnek: „Az egyik este apám ágyához hívott, beszélt a különféle kéziratai hollétéről, meg a végrendeletéről. Megborzadtam, s bizonygattam neki, hogy ez teljesen felesleges, mert már jobban van. Hirtelen lement a hőmérséklete, s ez volt a legrosszabb. Az orvos azt mondta, hogy apámnak tüstént kórházba kell mennie. Vitatkoztak. Apám nem szerette a kórházakat. Mit tudnak ott segíteni?

Azon kívül valami fontos munkáját is be kellett fejeznie. (Ha még egy napja lett volna, akkor meg tudta volna hangszerelni a *III. zongoraverseny* utolsó 17 taktusát.)

Ma is látom apámat, ahogy rimánkodik a doktornak, hogy hagyja otthon még egy napig.

De az orvos hajlíthatatlan volt. A kórházban apám ezt mondta Lax doktornak: »Csak azt sajnálom, hogy tele bőrönddel kell elmennem.« (Hogy mi volt a bőröndben, azt az utolsó néhány esztendőben írt művei mutatják, mint a *Concerto* zenekarra, a *Hegedűverseny*, a *Brácsaverseny* és a *III. zongoraverseny*. Ezek egy új korszakának a kezdetét jelezték, a „kristályosodási korszakot” – én annak szeretem nevezni.) A szobában voltunk, amikor meghalt, amikor a szeme elvesztette tudatos nézését, és lassan olyan lett, mint a jég.

Akkor nem tudtam felfogni, hogy mi történt, s még ma sem tudok bele nyugodni teljesen.”

Bartók Béla-emlékműsorok (1945)

Somogyi József szobra a zeneszerzőről az újbudai Bartók Béla úton, a Feneketlen-tónál

1945. október 17-én a Rádióban *Bartók-emléknapot* tartottak. Szabolcsi Bence, Ortutay Gyula, Veress Sándor, Schöpflin Aladár és mások méltatták Bartók jelentőségét és munkásságát. A legnevesebb előadóművészek pedig megszólaltatták Bartók műveit. A *Concertót* is lehetett hallani felvételtől, mégpedig a darabot megrendelő és bemutató karmester Serge Koussevitzky és a Bostoni Szimfonikus zenekar előadásában. A *Concerto* bostoni bemutatója 1944. december 1-jén volt. A hangversenyről készült felvételt az Egyesült Államok kormánya repülőgépen küldte el Budapestre. Így szólalhatott meg a mű a Magyar Rádió Bartók-napján, Európában először.

Nemcsak a Rádióban, hanem az Operaházban is méltó módon emlékeztek Bartókra. Hosszú idő óta tartó halogatás után 1945. december 9-én bemutatták *A csodálatos mandarin* c. némajátékot. Péterfi István kritikus az előadás után így írt: „Egy emberöltő telt el azóta, hogy Bartók Béla *A csodálatos mandarint* megkomponálta. De úgy látszik, nemcsak a könyveknek van meg a maguk fátuma, hanem a szövegeknek is, és így a nagy magyar zeneszerző 1919-ben elkészült táncjátéka csak 1945-ben kerülhetett bemutatásra a magyar Operaházban.

Sokszor tervbe vették előadását, sőt másfél évtizeddel ezelőtt már majdnem a főpróbáig jutottak el az előkészületek, de hol a politika, hol a prűderia meggátolta a színrehozatalt. Szerencsére ez a muzsika nem évül el és különben is hangverseny-teremben szvit formájában már régen megismerhette a közönség. De hogy teljességében, ahogyan alkotója elképzelte, csak színpadi

cselekménnyel együtt érvényesülhet, azt a mostani bemutató bizonyította.” Említésre méltó, hogy december 3-án a magyar kormány rendezett gyászünnepélyt Bartók Béla emlékére, melyet az Operaházból a Rádió is közvetített.

***Bieliczkné Buzás Éva** újságíró, zenei író, rádiós szerkesztő